

Szeptember 01. Egyed napja

Egyed, népnyelven olykor Ögyed, A Tizennégy Segítőszent egyike. Főleg a bűnösök szószólójaként, a szoptató anyák védőszentjeként, szórványosan a jószág patrónusaként tisztelték. A középkori egyházban köménymagot (*Feniculum officinale*) szenteltek az ő nevében jószág betegsége, megrontása ellen. A szentelmény hajdani hazai virágzásáról nem tudunk, de föltételezhetjük.

Eleven középkori kultuszára már csak a máig gyakori Egyed, Együd családnév emlékeztet. Gombocz Zoltán és Melich János föltételezi, hogy Egyed név ősi soron a magyarban is kialakulhatott és népünk ajkán az egyházi latin Egidius ehhez alkalmazkodott. Eszerint Egyed a szent jelentésű egy-nek -d kicsinyítőszó származéka. Így az Ómagyar Máriasiralomban is olvashatjuk: egyedüm „egyetlenem”, de ezt is jelentheti: szentem, szentecském.

Egyed (†725 táján) remete volt Provence-ban, majd monostort alapított, amelynek, hasonlóképpen a köréje települt Saint-Gilles városnak is ő lett a névadója. Életét a Legenda Aurea nyomán az Érdy-kódexből idézzük.

Már ifjúkorában szentként tisztelték, mire alázatosságból pusztába vonult, ahol egy szarvas táplálta a tejével. Egyszer a király arra vadászott, és emberei a szarvast üldözőbe vették, amely Egyed barlangjába menekült. A szent imádkozni kezdett éltetőjéért: a szolgák nem tudtak a szarvas közelébe férkőzni. Minderről a király is tudomást szerzett és harmadnap ő jött a szarvas elejtésére. Az egyik vitéz az állat fölriasztására nyilat lőtt a barlangba, amely azonban Egyedet találta el. A király ezután rájuk bukkant. Nagyon megilletődött és a barlang helyére klastromot rakatott. Ennek lett a fölépült Egyed a fejedelme, vagyis előljárója. Egy vasárnap a királyért szolgál misét, amikor megjelent neki Isten angyala egy cédulával, amelyre az volt írva, hogy a király bűnét Egyed érdeméért Isten megbocsátja. Még az is vala benne megírván, hogy valaki szent Egyednek esedőznék, akármely nagy vétőkért és az ő szent érdemének miatta megbocsáttatnék, csak kétségben ne esnék. A legendának e mozzanata jelentősen hozzájárult Egyed jámbor népszerűségéhez.

Egyed sírja a középkor egyik kedvelt búcsújáró helye volt. Hazánkból is fölkeresik. Feltűnő, hogy Európaszerte leginkább városok emelnek templomot Egyed tiszteletére. Ennek oka nyilván az, hogy elsősorban a városi polgárok: kereskedők, céhes iparosok, belőlük kikerült zarándokok, deákok ismerkedtek meg Egyed virágzó francia kultuszával, amelyet azután a

maguk otthonába, polgárkörnyezetébe is átplántáltak. Ennek tükröződése a német földön, Lengyelországban és hazánkban előforduló számos Egyed-patrocinium is.

Koponyájának három töredékét őrizték Esztergomban már a XI. században. Tiszteletének másik korai hazai nyoma Szent László somogyvári, Egyed altalmába ajánlott monostoralapítása, amelyet közvetlenül Saint Gilles bencés szerzeteseiből népesít be (1091). Ennek is lehetnek Egyed-ereklyéi. Egy Saint Gilles-i illetőségű chanson de geste, a Parise la Duchesse magyar vonatkozásait éppen a két monostor bensőséges szellemi kapcsolata magyarázza: a menekülő francia királyné gyermekét a magyar király keresztelteti meg és részesíti előkelő lovagi nevelésben. Az ifjú a királynak, keresztapjának lányát veszi feleségül és trónját is öröklí. Bizonyára bencés kapcsolatokkal függ össze, hogy a garamszentbenedeki apátságnak plébániatemploma (1209) máig szintén Egyedet tiszteli védőszentül.

A hagyomány szerint Eger közvetlen szomszédságában, a felnémeti völgyben állott a Szent Egyedről nevezett bencés apátság, állítólag szintén László király alapítása. A városon uralkodó Eged hegy is innen vette volna a nevét. Tetején valamikor remeteséggel Egyed-kápolna is állott.

A remete hajlandóságú pálosok IV. Bélától alapított (1248) sátoraljaújhelyi kolostorukat ajánlották Egyed oltalmába.

Nagyvárad egyik városrésze Olaszi. Templomának (1335) középkori védőszentje Egyed. Nagyon lehetséges, hogy Nyugatról jött kereskedők, iparosok (latini) hozták a kultuszt magukkal. Így Bártfa, Poprád és Ruszt német jellegű városaink Egyed-titulusa is már nem hazai bencés, hanem közvetlen nyugati ihletésűnek tetszik. Nyilván részben Ruszttal függ össze a közeli Pörgölény (Pilgerdorf), Szentelek (Stegersbach), Szárazvám (Müllendorf), Farkasfalu (Wolfau) patrociniuma is. Ő a védőszentje Illia, Peresznye (Pressing), hasonlóképpen Szebenye (1245), és Göncz, a bihari Esztár (1341), Temesvár, Dál (1274) középkori templomának is.

Elenyészett középkori patronátusra utal a Szentegyed (Somogy), Vasasszentegyed (Szolnok-Doboka) falunév. Az utóbbi talán vallon alapítás. Illés (Ilia, Hont) falu középkori neve Egyed tiszteletére szentelt templomáról (1274) szintén Szentegyed volt. Mezőpetri (Petrești) határában lévő Egyed-kápolna a környék máig kedvelt búcsújáróhelye. A középkorban Gödöllő közelében is volt Szentegyed falu. Valamennyi erdővidéken.

Egyed hajdani népszerűségére emlékeztetnek Bakabánya (Pukanec 1480), Bártfa (1480),

Hervartó (Hervartov 1514), Kassa (1440), Kisseben (Sabinov 1520), Szepeshely (Spišské Pohradie 1470) szárnyasoltárainak ábrázolásai. Szászfalu (Sásová) külön oltárt emelt Egyed (és Ilona) tiszteletére. Ennek képciklusa: 1. a szarvas Egyedhez menekül, 2. a király és Arles püspöke Egyednél, 3. feltámasztja a herceg fiát, 4. betegeket gyógyít. Az esztergomi Keresztény Múzeum őrzi azt a Garamszentbenedekről származó szárnyasoltárt (1427), amely Egyedet a hozzámenekülő szarvassal ábrázolja. Akadnak egykorú szobrai is (Bártfa). Egyed-oltára volt a győri székesegyháznak (1471), a kistállyai templomnak (1382).

Gótikus faszobrai: Bokabánya (1500), Bártfa (Egyed-templom főoltára 1460, Jézus születése-oltár 1480), Zólyomszászfalu (Sásová, Remete Szent Antal és Remete Szent Pál társaságában 1500).

Zalaerdőd templombeli barokk Egyed-szobra a soproni franciskánus templomból került ide, nyilvánvalóan II. József intézkedései során.

Egyedet a népi jámborság már régóta, de nem mindenütt csak a Tizennégy Segítőszent egyik tisztos alakjaként tartja számon. Ünnepe azonban naptári helye miatt archaikus középkori hagyományként is többfelé őszkezdő napnak számít. Egyes erdélyi református magyar szórványokban a múlt században ezen a napon, a jószágoltalmazó Egyed ünnepén állanak szolgálatba a fő pásztorok és ettől kezdve hat hétig nem vesznek tisztát magukra, és minden pénteket megböjtölnek. Egyed napja fontos napnak számított a Bácskában, Bánátban, Szlavóniában, Baranyában. Ez volt régen a disznók, a mangalica fajtájúak „hízóba fogásának” napja. A csürhét sem hajtották ki többé a legelőre, a hízásra kiszemelt süldőket kukoricára fogták.

Ugyane naptól kezdve nem szabad a szőlőskertben szekérrel járni, sem abroncsos edényt hordani. Virradat előtt a gazda meztelenül körüljárja szőlejét, négy sarkán összeköti a gallyakat, hogy ezzel elzárja szőlejét a gonosz elől. A Délvidéken is a szőlőkben zárónap, ettől a naptól kezdve tilos szekérrel járni a szőlőbe. Megkezdődik a szőlőőrzés, mint Szlavóniában mondják, a pudárkodás. A pudárok, a szőlőőrzők azonban megváltoznak. Többé nem a fiatalságra bízzák ezt a fontos munkát, hanem az öregek végzik.

E napon kezdték a búza, másutt a rozs vetését: Hangony palóc (barkó) népe szerint a búza vetését Egyed napján kell megkezdeni, Turán azt tartották, hogy aki Egyed napján veti el a búzát, bő termésre számíthat. Németpróna (Slovenské Pravno) német hagyományai szerint is az e napon vetett rozs szépen fog teremni.

Ezt a napot sokfelé hazánkban rámutató napként kezelték, úgy tartották, hogy a következő időszakra lehet jósolni belőle. A lábodiak kalendáriumi hagyománya szerint, ha Egyed napján szép az idő, utána négy napig még jó idő várható, és ha az ég is dörög ezen a napon, a jövő évre bőséget várhatsz.

Szerte Erdélyben olyan időjárásjóslásra alkalmas napnak tartották, melynek állapota már előre meghatározta a következő hat hét időjárását. Ha ezen a napon esett, akkor az éppen hat héten át tartott. Barabás László Parajdon jegyezte meg ezt a következő mondókát:

„Amilyen az Egyed napja,

Olyan az ősz minden napja.”

Mesztegyőn is úgy tartják, ha jó az idő, *„akkor jó lössz az ősz még a bor is.”* A kapolyiak szerint az Egyed-napi eső negyvennapos csapadékot jelent. A régi hegyközségi szabályzatok előírták, hogy Egyed napja után szüretig tilos a szőlőben szekérrel, abroncsos edénnyel közlekedni, így védekeztek a már érésben lévő szőlő tolvajai ellen.

Mesztegyőn egy vallásos szokást is feljegyeztek: *„A szoptató anyák a templomba mēntek, Egyed közbenjárását kérték, hogy pici gyerökük egészséges lögyön.”*

Vásárosmiskén hallottuk, ha Egyed napján eső esik: négy ökrödhöz még négyet végy. Ha nem esik: a négyből kettőt eladhatsz. Az első esetben esős, az utóbbiban pedig száraz ősz várható. Oroszi somlóvidéki faluban is így mondogatják: ha Egyed napján esik, akkor esős lesz az ősz. Itt is és Kallósdon és a Muravidéken is emlegetik az ökörrel való példázatot. Bábolna: amilyen az Egyed nap, olyan lesz az egész hónap. Máshol, Zalában a regulát inkább Kisasszony napjához fűzik. A Muravidéken úgy tartják, ha dörög, jövőre bőséges termésre számíthatsz. Ha viszont szép az idő, az ősz is szép kellemes, a bor jó ízű, ízletes, „itatós” lesz.”

A hasonló hangzás, de régi patronátusa is magyarázza, hogy Egyed, másként Ögyed napján fogja a hagyománytisztelő szegedi, hódmezővásárhelyi, gyöngyöspatai, kunszigeti gazdasszony hízóra azt a disznót, amelyet majd karácsony felé le akarnak vágni. E napra az

Szeptember 01. Egyed napja

Írta: Benedek Csaba-Kürtössy Péter

2012. szeptember 01. szombat, 00:00 - Módosítás: 2020. április 06. hétfő, 12:53

apátfalviak (Csongrád) annyi ételt adnak a jószágnak, hogy még hagyjon is ott belőle.
Csanádpalotai regula: ha elmúlt Egyed, a jószág már ehet.

Többfelé ismert tréfás találókérdés: mikor van a túróscsusza nevenapja? Ögyed napján.

Irodalom:

[B´lint S´ndor ÜNNEPI KALEND´RIUM II. Szent Istv´n T´rsulat, Budapest, 1977. 253-256.](#)

[Kir´ly Lajos: Szeptemberi jeles napok](#)

[T´rai Zsuzsanna: Szeptember 1. Egyed napja, In: Magyar N´prajz VII. Folkl´r 3.](#)

<http://www.agroinform.com/gazdaelet/szeptember-1-egyed-napja-oszkezdő-nap-24178>

Penavin Olga: Népi kalendárium. Az esztendő néprajza a jugoszláviai magyarság körében. Forum Könyvkiadó. Újvidék, 1988. 124.

Pozsony Ferenc: Erdélyi népszokások. Egyetemi jegyzet. KJNT-BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék kiadása. Kolozsvár, 2006. 254.